

Alicja Panenka

PARTNERSTWO ŚRÓDZIEMNOMORSKIE

1. Wstęp

Państwa basenu Morza Śródziemnego stanowią dla Unii Europejskiej obszar o strategicznym znaczeniu. Wpływ na to ma zarówno położenie geograficzne, utrwalone powiązania gospodarcze i kulturowe będące w dużej mierze pozostałością okresu kolonialnego, jak i problemy, których rozwiązanie wymaga zaangażowania wielu państw (m.in. emigracja, terroryzm). Od początku współpracy z państwami Morza Śródziemnego UE zainteresowana była zarówno chęcią rozszerzenia rynków zbytu i zapewnienia sobie stałego dopływu tanich surowców oraz siły roboczej z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, jak również zwiększenia strefy wpływów. Istotnym faktem sprzyjającym zainteresowaniu UE tym regionem jest, i była, świadomość tego, iż obszar ten stanowi potencjalne źródło zagrożenia dla stabilizacji i dobrobytu w Europie (por. [Ambroziak 1995, s. 13]). Dlatego też już podczas zimnej wojny Wspólnota Europejska nawiązywała różnego rodzaju umowy z krajami obszaru Morza Śródziemnego, choć do lat 70. nie miała jasnej strategii wobec nieczłonkowskich państw śródziemnomorskich (por. [Zięba 2003, s. 190]). Do 1969 r. współpraca śródziemnomorska ograniczała się do potencjalnych porozumień preferencyjnych z krajami Maghrebu (Maroko, Tunezja, Algieria). Rok 1972 uznaje się za przełomowy w stosunkach WE z krajami Morza Śródziemnego, gdyż w czasie spotkania w Paryżu ustanowiono wtedy tzw. Globalną Politykę Śródziemnomorską, która była pierwszą próbą przekształcenia dotychczasowych luźnych powiązań w spójne ramy zarówno przez zwiększenie obszaru geograficznego zasięgu tej polityki, jak i zwiększenie rangi spraw obejmowanych porozumieniami. Zawarte zostały bilateralne porozumienia dotyczące handlu i współpracy z nieczłonkowskimi państwami oraz specjalne porozumienia z Malcią, Grecją, Cyprzem i Turcją. W 1975 r. podpisano układ o stworzeniu strefy wolnego handlu z Izraelem, do 1977 r. podpisano układy o ściślejszej współpracy z państwami stowarzyszonymi, czyli Cyprzem, Malcią, Portugalią, Hiszpanią oraz Jugosławią, a nowe więzi utworzono z Algierią, Egiptem, Libanem i Syrią [Zięba 2003, s. 191]. W sumie polityka śródziemnomorska obejmowała swym zasięgiem państwa Maghrebu (Maroko, Tunezja, Algieria), Mashreku (Jordania, Egipt, Syria, Liban), Cypr, Malte, Turcję, Grecję, Portugalię,

Hiszpanię i do wybuchu wojny w 1991 r. Jugosławię. W roku 1981 Grecja zmieniła status na państwo członkowskie UE; w 1986 r. także Hiszpania i Portugalia stały się członkami UE. Pierwsze porozumienia, których podstawy opracowano w roku 1972, obejmowały 3 główne obszary:

1) współpracę handlową – import na rynek europejski z preferencyjnymi taryfami celnymi produktów rolnych i rolno-przemysłowych (kwoty stałe, ale mogące ulec zmianie w zależności od sytuacji ekonomicznej rynków państw członkowskich); towary przemysłowe uzyskały bezcłowy dostęp do rynku Wspólnoty – jedynie na towary „wrażliwe”, takie jak tekstylia, obuwie i przetworzone produkty ropopochodne, utrzymane zostały kwoty produkcyjne;

2) współpracę ekonomiczną i finansową – określone zostały zasady udzielania pomocy finansowej dla państw niestowarzyszonych, obejmujące różne formy wsparcia w postaci grantów, pożyczek z Europejskiego Banku Inwestycyjnego oprocentowanych poniżej realiów rynkowych oraz pożyczek Komisji Europejskiej oprocentowanych na poziomie 1%;

3) współpracę społeczną – zobowiązanie do podniesienia standardów życia robotników-imigrantów (głównie z Afryki Północnej oraz Turcji), legalizacja grupowania rodzin oraz zapewnienie im praw społecznych równych obywatelom UE.

2. Proces barceloński

Prace nad przygotowaniem dokumentu, który przez kilka lat stanowił podstawę współczesnej polityki śródziemnomorskiej, rozpoczęły się już w 1992 r. po spotkaniu w Lizbonie przedstawicieli Rady Europejskiej. Uczestniczyli w nim przedstawiciele Wspólnoty Europejskiej oraz nieczłonkowskie państwa śródziemnomorskie. W 1995 r., podczas konferencji w Barcelonie, podpisana została tzw. deklaracja barcelońska, w której zawarte zostały podstawowe cele Partnerstwa Śródziemnomorskiego (*Euro-Mediterranean Partnership*). Sygnatariuszami deklaracji była Unia Europejska oraz następujące państwa basenu Morza Śródziemnego: Maroko, Algieria, Tunezja, Egipt, Jordania, Syria, Liban, Izrael, Turcja, Cypr i Malta. Również Autonomia Palestyńska była jednym z sygnatariuszy deklaracji. Po rozszerzeniu UE w 2004 r. Malta i Cypr zmieniły swój status w związku z ich przyjęciem do UE. Warto wspomnieć, że również Libia utrzymuje kontakty w ramach Partnerstwa Śródziemnomorskiego – od 1999 r. ma status obserwatora.

Podczas spotkania w Barcelonie w 1995 r. uchwalono deklarację i program roboczy, które do dziś stanowią podstawy stosunków pomiędzy UE a krajami Morza Śródziemnego. Owocem konferencji stało się wyodrębnienie trzech głównych obszarów współpracy obejmujących podstawowe dziedziny polityki, takich jak:

1) partnerstwo w dziedzinie bezpieczeństwa pomiędzy uczestnikami procesu barcelońskiego – m.in. poszanowanie praw człowieka, norm demokracji, pokojowe rozwiązywanie sporów, przestrzeganie norm kontroli zbrojeń na szczeblu międzynarodowym;

2) partnerstwo gospodarcze, które poprzez intensyfikację stosunków powinno doprowadzić do utworzenia do 2010 r. europejsko-śródziemnomorskiej strefy wolnego handlu artykułami przemysłowymi;

3) partnerstwo w wymiarze społecznym i kulturowym – działania służące wzajemnemu poszanowaniu kultur i religii, rozwijaniu potencjału ludzkiego.

Strefa wolnego handlu towarami przemysłowymi miała być realizowana stopniowo. Początkowy etap jej tworzenia miał obejmować zniesienie ograniczeń w handlu oraz zacieśnienie współpracy pomiędzy państwami regionu. Kolejny etap miał polegać na utworzeniu strefy wolnego handlu. Wszystkie umowy bilateralne z partnerami zostały już wynegocjowane. Jedynie relacje Syria–UE nadal pozostają w tej kwestii nieuregulowane.

Tabela 1. Stan negocjacji w sprawie utworzenia strefy wolnego handlu

Państwo	Rok zakończenia negocjacji/ podpisania umowy	Rok wejścia w życie umowy
Izrael	1995/1995	1998
Maroko	1995/1995	2000
Tunezja	1995/1996	2000
Palestyna*	1997/1997	1997 (umowa przejściowa)
Jordania	1997/1997	2002
Egipt	1999/2001	2004
Algieria	2002/2002	2005
Liban	2001/2002	2003
Syria	rokowania w toku	

*Autonomia Palestyńska; Libia – rokowania w toku.

Źródło: Europa.eu.

Wspomniane wyżej działania uzyskały wsparcie finansowe w postaci dotacji w wysokości ok. 4,68 mld ecu. Środki te, pochodzące z budżetu Wspólnoty, wydatkowane były w ramach instrumentu finansowego MEDA w latach 1995-1999. Dodatkowo projekty wspierane były ze środków EBI oraz państw członkowskich UE na podstawie porozumień bilateralnych.

Uczestnicy konferencji barcelońskiej uzgodnili, że wielostronny dialog będzie kontynuowany na regularnych spotkaniach ministrów spraw zagranicznych, tematycznych spotkaniach ministrów, wyższych urzędników i ekspertów w formie wymiany doświadczeń i informacji, kontaktów między działaczami społeczeństw obywatelskich i w innych formach [Zięba 2003, s. 193]. Warto wspomnieć, iż od początku proces współpracy z państwami śródziemnomorskimi szczególnie mocno wspierany był przez Hiszpanię oraz Francję, których kontakty z państwami śródziemnomorskimi są najbardziej rozwinięte. Nie chodzi tutaj tylko o ograniczenie napływu nielegalnych imigrantów z krajów arabskich, ale również o wspólne przeciwdziałanie terroryzmowi islamskiemu czy przemytowi narkotyków. W związku

z bliskością geograficzną Francji, Hiszpanii oraz państw śródziemnomorskich, członkowie ci bardzo starali się o to, aby w dobie dyskusji i negocjacji członkowskich, które toczyły się z państwami Europy Środkowej i Wschodniej, nie zmniejszono uwagi poświęcanej kwestiom Morza Śródziemnego.

Proces barceloński stwarza podstawę, aby mógł być przez UE wykorzystany jako pokojowy instrument zapobiegania i rozwiązywania konfliktów w basenie Morza Śródziemnego przez użycie dyplomatycznych środków i przy zaangażowaniu 27 państw. Warto również zaznaczyć, iż partnerstwo śródziemnomorskie rozwijane jest obok podobnych działań podejmowanych w tym obszarze przez takie organizacje, jak NATO, UZE czy OBWE. Do najważniejszych inicjatyw lat kolejnych, które sprzyjały wzmocnieniu partnerstwa zaliczyć można niewątpliwie próby większego zaangażowania się UE w nawiązanie współpracy wojskowej z krajami śródziemnomorskimi. Zaproponowano stworzenie systemu konsultacji i współpracy wojskowej na wypadek katastrof naturalnych [Zięba 2003, s. 195 i nast.]. Proponowano również ustanowienie środków budowy zaufania poprzez m.in. procedury konsultacji, wymiany informacji na temat rozbrowienia, kontroli zbrojeń, ale inicjatywa ta napotykała sprzeciw ze strony arabskiej, która w ówczesnym czasie zaniepokojona była kontynuowaniem przez Izrael osadnictwa na terenach okupowanych. Pozytywnym elementem końca lat 90. było natomiast rosnące zaangażowanie śródziemnomorskich państw w przeprowadzanych misjach pokojowych we współpracy z NATO, jak chociażby współpraca Egiptu, Jordanii i Maroka na Bałkanach.

II konferencja ministerialna odbyła się na Malcie wiosną 1997 r. Potwierdzono na niej chęć kontynuacji realizowania postanowień barcelońskich i prowadzono dalsze prace nad „Eurośródziemnomorską kartą pokoju i stabilności”. Ministrowie zobowiązali się przedyskutować akceptację tego projektu na następnej konferencji ministerialnej w miarę sprzyjających okoliczności politycznych. Okazało się jednak, że nie są w stanie opracować takiego projektu, ponieważ strony nie wykazują się odpowiednim zaufaniem, a arabscy przedstawiciele oskarżali UE o to, że jej zaangażowanie ekonomiczne w regionie wynika jedynie z troski o własne bezpieczeństwo i stabilność.

III konferencja śródziemnomorska odbyła się w kwietniu 1999 r. Uczestnicy spotkania optymistycznie ocenili dotychczasowe postępy w rozwoju partnerstwa. Ministrowie zwrócili uwagę na ogromne znaczenie zacieśniania współpracy i integracji intra- i subregionalnej oraz apelowali o jej poprawę oraz systematyczną ocenę. Podtrzymano priorytet ochrony i promocji praw człowieka. Uczestnicy zapowiedzieli również, że Libia będzie mogła stać się pełnoprawnym uczestnikiem Partnerstwa Śródziemnomorskiego w momencie, gdy zostaną zniesione sankcje nałożone na ten kraj przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, które były odpowiedzią organizacji na zamach terrorystyczny na samolot nad Lockerbie w 1993 r. Warunkiem pełnego uczestnictwa Libii było również zaakceptowanie całego dorobku prawnego partnerstwa, niemniej jednak warto podkreślić, iż już podczas III konferencji ministerialnej przedstawiciele tego kraju występowali w charakterze gościa.

Podczas przewodnictwa Francji w Unii Europejskiej w II połowie 2000 r. na politykę śródziemnomorską przeznaczonych zostało 22% wszystkich środków budżetowych UE na relacje z państwami trzecimi [*Euromed Synopsis...* 2000, s. 1].

Kolejna konferencja odbyła się w Marsylii w listopadzie 2000 r. Zgodnie z postanowieniami przyjętymi na nieformalnym spotkaniu, które odbyło się w Lizbonie w maju 2000 r., ministrowie zobowiązali się do przeglądu i wiarygodnej oceny pięcioletniego funkcjonowania Partnerstwa Eurośródziemnomorskiego [*Fort Euro-Mediterranean...*]. Ministrowie nie tylko wyrazili głębokie przywiązanie do ram instytucjonalnych procesu barcelońskiego, ale także potrzebę zrównoważonego postępu jego realizacji w trzech głównych obszarach.

Jedną z najtrudniejszych kwestii po raz kolejny okazała się sprawa przyjęcia przygotowanej „Eurośródziemnomorskiej karty pokoju i stabilności”, które po raz kolejny odłożono ze względu na „polityczny kontekst”. W czasie tym (rok 2000) nastąpiło po raz kolejny załamanie się bliskowschodniego procesu pokojowego (tzw. II Intifada). Ministrowie zaapelowali zatem o położenie kresu przemocy i podtrzymali poparcie dla środków uzgodnionych w porozumieniach z Szarm el-Szejk i w Strefie Gazy, zawartych między Izraelem a władzami Autonomii Palestyńskiej [Zięba 2003, s. 197].

Na konferencji w Marsylii ministrowie wyrazili również zadowolenie z decyzji Rady UE o przeznaczeniu na kontynuację programu MEDA na lata 2000-2006 sumy 5,35 mld euro. Środki te dodatkowo uzupełnione miały zostać ofertą EBI w wysokości 7,4 mld euro na lata 2000-2007.

Koniec roku 2000 zaowocował wzmocnieniem procesu barcelońskiego, m.in. poprzez podpisanie porozumień o partnerstwie z Egiptem oraz z Algierią i Libanem [*Communication form...* 2002, s. 3 I i nast.]. Negocjacje z Syrią nie zostały zakończone. Komisja Europejska bardzo pozytywnie przyjęła również informację o inicjatywie utworzenia strefy wolnego handlu pomiędzy Egiptem, Jordanią, Marokiem i Tunezją. Śródziemnomorska Arabska Strefa Wolnego Handlu (z ang. MAFTA) w sposób znaczny powinna przyczynić się do wzrostu konkurencyjności oraz stworzyć warunki do wzmocnionych kontaktów z UE. Niewątpliwie zaproponowane przez UE wprowadzenie tzw. eurośródziemnomorskich zasad pochodzenia towarów, które oparte są na podstawowych regułach rządzących wolnym przepływem towarów na rynku unijnym, powinny pozytywnie wpłynąć na pogłębienie relacji z UE. Z pewnością państwa europejskie, korzystając z własnych doświadczeń, wspierają regionalną integrację państw śródziemnomorskich, będąc świadome, iż poprzez integrację gospodarczą łatwiej będzie wspierać przemiany demokratyczne w tych państwach, a także razem przeciwdziałać takim zjawiskom, jak terroryzm, nielegalna imigracja czy przemyt narkotyków.

V konferencja ministerialna odbyła się w Walencji w 2002 r. Biorąc pod uwagę postanowienia podjęte podczas tego spotkania, uznać ją można za jedną z przełomowych. Do konkretnych kroków podjętych podczas konferencji w ramach trzech koszyków partnerstwa śródziemnomorskiego zaliczyć można:

- w kwestii spraw politycznych i bezpieczeństwa – uzgodniono wzmocnienie dialogu przez włączenie do niego kwestii obronnych oraz dyplomacji prewencyjnej (odpowiednich rezolucji ONZ) oraz zapowiedziano wypracowanie wspólnego podejścia do zwalczania terroryzmu. Kwestia ta jest niezmiernie trudna w przypadku tak dużej liczby członków partnerstwa oraz ze względu na to, iż wśród członków są 2 główne strony konfliktu bliskowschodniego (Izrael i Autonomia Palestyńska). W ramach instytucjonalizacji procesu barcelońskiego, zdecydowano się powołać do życia Eurośródziemnomorskie Zgromadzenie Parlamentarne;
- w ramach partnerstwa ekonomicznego i finansowego – postulowano zwiększenie znaczenia inwestycji, które miałyby poprawić sytuację na rynkach pracy w państwach śródziemnomorskich, szczególnie ze względu na strukturę demograficzną tych państw. W związku z rozszerzeniem UE, które nastąpiło w maju 2004 r., zdecydowano się zwołać przed tym terminem VI Konferencję Ministrów, która miała na celu omówienie roli partnerstwa śródziemnomorskiego w realizacji zapowiedzianej przez Komisję nowej polityki sąsiedztwa. Po rozszerzeniu proces barceloński obejmował już 35 państw¹.

VII konferencja ministrów pozostała w cieniu nadzwyczajnej konferencji śródziemnomorskiej, która odbyła się w listopadzie 2005 r. Podczas tego spotkania podjęte zostały próby podsumowania dziesięciu lat partnerstwa śródziemnomorskiego.

Nie można jednoznacznie ocenić postępów w realizacji partnerstwa śródziemnomorskiego, ponieważ pomimo wielu osiągnięć najbardziej na wizerunku całego partnerstwa zaważa nierozwiązany nadal konflikt na Bliskim Wschodzie, który w pewien sposób ukazuje bezsilność UE jako aktora zdolnego do rozwiązywania konfliktów.

Niewątpliwie obszarem, w którym osiągnięto najwięcej, jest instytucjonalizacja partnerstwa. Bardzo istotne jest utworzenie Eurośródziemnomorskiego Zgromadzenia Parlamentarnego, którego członkowie uczestniczyli w spotkaniu inauguracyjnym w marcu 2004 r. w Atenach. Uważa się, iż działalność takiej instytucji to istotny wkład w budowę demokracji w regionie oraz instrument służący do wymiany poglądów i przeprowadzania wspólnych działań.

Za bardzo duży sukces uznaje się powołanie do życia Eurośródziemnomorskiej Fundacji Anny Lindh na Rzecz Dialogu Kultur, która jest pierwszą powszechną instytucją finansowaną ze środków wszystkich państw uczestniczących w partnerstwie oraz przez Komisję Europejską.

Jak wspomniano już wyżej, największe rozczarowanie budzi niezrealizowanie politycznego celu procesu barcelońskiego, jakim było utworzenie w Basenie Morza Śródziemnego obszaru pokoju i stabilności, opartego na poszanowaniu praw człowieka oraz demokracji. Partnerstwo nie przyczyniło się do rozwiązania konfliktu bliskowschodniego, ale również współpraca pomiędzy państwami nie wyeliminowała

¹ Szerzej na ten temat na stronie [http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/conf/stutg/conc_en.htm...].

wała pewnych form wrogości pomiędzy nimi. Przykładem tego jest chociażby atak marokańskich żołnierzy na hiszpańską bezludną wysepkę Perejil² w 2002 r. Nadal kwestią sporną pomiędzy Marokiem i Hiszpanią pozostają enklawy Ceuta i Melilla.

W kwestii budowy demokracji państwa basenu Morza Śródziemnego deklarują wolę zmian, ale praktycznie podczas 10 lat funkcjonowania partnerstwa nie zaszły zauważalne zmiany. Widoczna jest tutaj niedoskonałość procesu barcelońskiego, ponieważ UE nie ma praktycznie możliwości wymuszenia na sąsiadach przeprowadzenia odpowiednich reform czy zmian. Ograniczony wpływ wynika z tego, iż partnerstwo nie oferuje państwom członkostwa.

3. Europejska polityka sąsiedztwa a Partnerstwo Śródziemnomorskie

W 2004 r. Komisja Europejska przedstawiła koncepcję strategii europejskiej polityki sąsiedztwa (ENP). Głównym jej celem jest pomysł podzielenia się z nowymi sąsiadami korzyściami pochodzącymi z rozszerzenia UE, które odbyło się w 2004 r. Istotny jest fakt, iż kraje uczestniczące w ENP nie są traktowane jako potencjalni przyszli członkowie UE. Kwestie te należy rozdzielić. Do podstawowych korzyści uczestnictwa państw w ENP zaliczyć można przede wszystkim poszanowanie praw człowieka oraz mniejszości narodowych, promocję dobrych relacji międzysąsiedzkich, promowanie głównych założeń gospodarki rynkowej oraz stabilnego wzrostu.

Podstawowym instrumentem realizacji ENP staną się tzw. plany działań opracowywane przez państwa członkowskie i sąsiedzkie. Plany te służyć mają wypracowaniu dla każdego państwa specyficznych zestawów celów oraz działań priorytetowych, których realizacja przyczyni się do pogłębienia współpracy z UE. Do podstawowych dziedzin objętych planami działań zaliczono m.in. reformy i dialog polityczny, wymiar sprawiedliwości i sprawy wewnętrzne, ochronę środowiska, badania i rozwój, politykę społeczną.

Dla państw śródziemnomorskich nowa polityka sąsiedztwa stwarza obszar do pogłębienia współpracy zarysowanej w procesie barcelońskim. Plany działań dla państw obszaru śródziemnomorskiego stanowią atrakcyjną ofertę obejmującą system zachęt, który powinien przyczynić się do łatwiejszego przeprowadzenia reform oraz do współpracy regionalnej.

Plany działań dla większości państw zbudowane są na podstawie wspólnego schematu, których pierwsza część obejmuje wprowadzenie na temat współpracy państwa sąsiedniego z UE, oczekiwań stron oraz obszarów priorytetowych. W części drugiej wskazane zostały zadania stojące zarówno przed państwami stowarzyszonymi, jak i przed UE. Postanowienia końcowe dotyczą monitoringu rezultatów, których systematycznych przeglądów dokonywać będą przede wszystkim powołane w tym celu organy, w skład których wejdą przedstawiciele zarówno władz UE (KE i Sekretariatu Rady), państw UE, jak i państwa sąsiedniego.

² Leila po marokańsku.

Tabela 2. Stan realizacji planów działań ENP w państwach śródziemnomorskich

Kraje partnerskie ENP	Wejście w życie stosunków umownych z WE	Sprawozdanie krajowe ENP	Plan działań ENP	Data przyjęcia przez UE	Data przyjęcia przez kraj partnerski
Egipt	Układ o stowarzyszeniu – czerwiec 2004 r.	marzec 2005 r.	w dużej części uzgodniony jesienią 2005 r.	06.03.2007 r.	–
Izrael	Układ o stowarzyszeniu – czerwiec 2000 r.	maj 2004 r.	uzgodniony pod koniec 2004 r.	21.02.2005 r.	21.02.2005 r.
Jordania	Układ o stowarzyszeniu – maj 2002 r.	maj 2004 r.	uzgodniony pod koniec 2004 r.	21.02.2005 r.	02.06.2005 r.
Liban	Układ o stowarzyszeniu – kwiecień 2004 r.	marzec 2005 r.	uzgodniony jesienią 2006 r.	17.10.2006 r.	19.01.2007 r.
Libia	–	–	–	–	–
Maroko	Układ o stowarzyszeniu – maj 2000 r.	maj 2004 r.	uzgodniony pod koniec 2004 r.	21.02.2005 r.	22.02.2005 r.
Autonomia Palestyńska	Przejściowy układ o stowarzyszeniu – lipiec 1997 r.	maj 2004 r.	uzgodniony pod koniec 2004 r.	21.02.2005 r.	22.02.2005 r.
Syria*	–	–	–	–	–
Tunezja	Układ o Stowarzyszeniu – marzec 1998 r.	maj 2004 r.	uzgodniony pod koniec 2004 r.	21.02.2005 r.	22.02.2005 r.

* Syria jest uczestnikiem Partnerstwa Śródziemnomorskiego, ale bez podpisywania układu o stowarzyszeniu nie może być beneficjentem Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Negocjacje UE–Syria w sprawie układu o stowarzyszeniu zostały zakończone w październiku 2004 r., ale układ nie został nadal podpisany. Relacje Syria–UE opierają się obecnie na porozumieniu o współpracy podpisanym w 1977 r.

Źródło: [<http://ec.europa...>].

Wśród państw śródziemnomorskich pierwsze plany działań zostały przyjęte w 2005 r. Dotyczyło to takich państw, jak Izrael, Jordania, Maroko, Autonomia Palestyńska oraz Tunezja. W roku 2007 został zaakceptowany plan dla Egiptu.

4. Instrumenty UE służące do realizacji procesu barcelońskiego

Za pośrednictwem Rady UE realizuje proces barceloński, wykorzystując instrumenty Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Dzięki nim, proces ten został zainicjowany oraz jest kontynuowany. Niestety skuteczność działań podejmowanych przez Radę w zakresie stworzenia regionu stabilnego, opartego na rządach

demokratycznych i charakteryzującego się poszanowaniem praw człowieka, jest nikła.

Inaczej ocenić można skuteczność zewnętrznej polityki ekonomicznej UE realizowanej przez Komisję Europejską. Komisja, przy wykorzystaniu instrumentu finansowego, jakim jest MEDA, wspierała reformy ekonomiczne i społeczne u swoich południowych sąsiadów. Program ten ustanowiony został decyzją Rady³ w 1996 r., a MEDA zapewniała środki pomocowe ułatwiające zarówno pomoc w transformacji gospodarczej, jak również w stworzeniu strefy wolnego handlu w regionie śródziemnomorskim.

Tabela 3. Środki finansowe przeznaczone na Partnerstwo Śródziemnomorskie w latach 1996-2007

Lata	Źródło finansowania oraz kwota
1995-1999	<ul style="list-style-type: none"> • MEDA 3,345 mln euro • EBI 4,808 mln euro
2000-2006	<ul style="list-style-type: none"> • MEDA 5,350 mln euro • EBI 6,400 mln euro (lata 2000-2007) • EBI + 1 mln euro na projekty ponadnarodowe

Źródło: [<http://ec.europa...>].

Do głównych obszarów finansowanych przez MEDA należy:

1. wspieranie transformacji ekonomicznej i utworzenie strefy wolnego handlu,
2. wsparcie dla trwałego wzrostu gospodarczego i społecznego,
3. współpraca regionalna i ponadregionalna.

Tabela 4. Kredyty udzielone poszczególnym państwom śródziemnomorskim przez EBI w latach 2002-2006 (w mln euro) w ramach FEMIP

Państwo	Lata				
	2002	2003	2004	2005	2006
Algieria	227	230	13	10	–
Egipt	225	509	668	309	550
Izrael	–	–	–	–	275
Jordania	–	66	100	–	–
Liban	45	–	105	170	–
Maroko	140	194	241	160	290
Syria	100	90	200	300	45
Tunezja	290	395	184	260	154
Autonomia Palestyńska	–	–	–	55	–
Wszystkie państwa śródziemnomorskie	–	4	4	–	40
Kraje śródziemnomorskie ogółem	1588	2088	2180	2194	1354

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [www.eib.org].

³ Decyzja Rady numer EC/1488/96.

W październiku 2002 r. w odpowiedzi na konkluzje marcowego szczytu Rady Europejskiej w Barcelonie utworzono FEMIP (Instrument Eurośródziemnomorskiego Partnerstwa i Inwestycji), którego głównym celem jest wsparcie dla rozwoju sektora prywatnego w regionie śródziemnomorskim, aby przyspieszyć tempo wzrostu gospodarczego. Instrument ten łączył pożyczki EBI i środki budżetowe UE dla zapewnienia pomocy technicznej, kapitału podwyższonego ryzyka oraz preferencyjnego oprocentowania pożyczek na projekty w zakresie ochrony środowiska. Ponadto utworzono struktury umożliwiające dialog między UE a partnerskimi krajami śródziemnomorskimi [Komunikat Komisji...].

W 2006 r. UE podjęła decyzję o przyznaniu EBI nowego mandatu na kredyty dla krajów sąsiedzkich w wysokości 12,4 mld euro w latach 2007-2013. Wielkość możliwych do udzielenia kredytów w MPC (bez Turcji) została podwojona, a we wschodnich krajach sąsiedzkich wzrosła przeszło sześciokrotnie.

Warto również wspomnieć, iż w latach 2000-2006 niektóre państwa basenu Morza Śródziemnego były beneficjentami środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach inicjatywy wspólnotowej INTERREG IIIB, w ramach której realizowane były projekty transnarodowej współpracy pomiędzy państwami członkowskimi UE oraz krajami śródziemnomorskimi.

5. Wnioski

Dla państw basenu Morza Śródziemnego UE od lat pozostaje głównym partnerem handlowym, a w przypadku większości z nich ponad 40% obrotów handlowych realizowanych jest właśnie z UE.

Tabela 5. Udział UE w wymianie handlowej państw MPC w latach 2000 i 2004 (w % całego importu/eksportu danego państwa)

Państwo	Import w 2000 r.	Import w 2004 r.	Eksport w 2000 r.	Eksport w 2004 r.
Algieria	58,7	54,8	63,2	54,0
Egipt	35,7	26,6	40,5	34,8
Izrael	43,9	41,0	29,0	27,8
Jordania	35,7	23,6	5,8	3,2
Liban	45,7	40,0	22,9	10,5
Maroko	58,7	56,1	75,3	74,4
Syria	32,9	16,1	68,3	53,9
Tunezja	71,3	69,8	80,2	83,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Euro-Mediterranean... 2006, s. 55, 58].

Jak wynika z tab. 5, UE jest ogromnym rynkiem zbytu dla towarów produkowanych w państwach śródziemnomorskich. W roku 2004 ponad 50% eksportu Algierii, Maroka, Syrii, Tunezji i Turcji trafiało na rynek unijny. Podobnie sytuacja kształtuje się w zakresie importu towarów z krajów UE – ponad 50% wszystkich towarów im-

portowych w Algierii, Maroku i Tunezji w roku 2004 pochodziło z krajów UE. Warto zwrócić uwagę na to, iż stale rosną powiązania gospodarcze pomiędzy Tunezją a krajami UE. Jest to jedyny kraj, którego eksport stopniowo rośnie. W pozostałych krajach Partnerstwa Śródziemnomorskiego nastąpił spadek udziału obrotów z UE – zarówno w imporcie, jak i w eksporcie.

Oprócz tego, że UE jest największym partnerem gospodarczym, warto zwrócić uwagę na fakt, iż UE jest również najważniejszym dostawcą grantów i pożyczek poprawiających sytuację państw Południa. Również w dziedzinie turystyki główne wpływy pochodzą z państw unijnych.

W związku z rosnącymi powiązaniem handlowymi, ale również politycznymi i w pewnym wymiarze kulturowymi, oraz koniecznością rozwiązania wspólnych problemów, takich jak walka z terroryzmem czy nielegalną imigracją, można z całą pewnością stwierdzić, iż polityka śródziemnomorska nabiera coraz większego znaczenia w polityce zewnętrznej UE. Taki kierunek działań jest przede wszystkim wspierany przez kraje najbardziej powiązane z południowymi sąsiadami UE, tj. Francję i Hiszpanię. Było to szczególnie widoczne podczas opracowywania koncepcji Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, gdy państwa te próbowały na każdym spotkaniu podkreślać znaczenie regionu śródziemnomorskiego, gdyż obawiały się, iż narzbyt duża uwaga poświęcona zostanie wschodnim sąsiadom UE.

Mimo że od ponad 10 lat partnerstwo nie osiągnęło swojego podstawowego celu, czemu na przeszkodzie stoi rozwiązanie konfliktu izraelsko-arabskiego, UE przeznaczająca na ten obszar coraz więcej środków finansowych. Biorąc pod uwagę potencjał demograficzny tych krajów oraz zjawisko emigracji, z którym borykają się południowi członkowie UE, podejmowane wysiłki zmierzające do pobudzenia rozwoju państw śródziemnomorskich, zwiększenia obecności kapitału zagranicznego tworzącego nowe miejsca pracy wydają się jak najbardziej słuszne. Nie ulega wątpliwości, że zamierzona strefa wolnego handlu pomiędzy krajami uczestniczącymi w Partnerstwie Śródziemnomorskim nie zostanie utworzona do 2010 r., co wynika chociażby z dynamiki opracowywania i wprowadzania w życie umów stowarzyszeniowych. Niemniej jednak nie należy pomijać tego, iż pewne formy integracji pomiędzy samymi państwami południowymi basenu Morza Śródziemnego mają miejsce. Oczywiście porozumienie z Agadiru, które podpisane zostało w 2006 r. przez 4 państwa (Egipt, Jordanię, Maroko i Tunezję), jeszcze nie przyczyniło się do znacznej poprawy sytuacji ekonomicznej chociażby ze względu na tworzenie się dopiero jego podstaw, jednak uwolnienie przepływu dóbr przemysłowych między tymi państwami jest pierwszą formą regionalnej integracji gospodarczej. Ze strony państw śródziemnomorskich słychać wprawdzie głosy, iż ich sytuacja poprawiłaby się dużo bardziej, gdyby UE zliberalizowała swój rynek produktów rolnych i usług, ale oczywiście jest, iż UE nie jest jeszcze gotowa na tego typu decyzje.

Niewątpliwie to głównie Unii zależy na zacieśnianiu współpracy z krajami Morza Śródziemnego. O tym, jak ważne są te państwa (szczególnie kraje Północnej Afryki), świadczy chociażby to, iż relacje z nimi są budowane w zakresie odrębnego

partnerstwa niż z pozostałymi krajami afrykańskimi, które włączone są do grupy państw AKP. Jest to o tyle specyficzne, że państwa północnej części Afryki mają często dużo wyższy poziom rozwoju od pozostałych krajów afrykańskich. Mimo to trafia do nich dużo większa część unijnego wsparcia. Jest to wynikiem żywotnego interesu UE we wspieraniu ekonomicznym tych krajów w celu próby stworzenia tam stabilnej politycznie sytuacji wewnętrznej, która przyczyni się do łatwiejszej współpracy w rozwiązywaniu trudnych dla UE problemów związanych z terroryzmem czy nielegalną imigracją. Niewątpliwie współpraca może stać się najlepszym sposobem wspólnych działań w zakresie walki z terroryzmem, która po zamachach z 2001 r. stała się jednym z priorytetowych działań większości wysoko rozwiniętych państw na świecie. O zagrożeniach płynących z państw basenu Morza Śródziemnego może świadczyć chociażby to, iż pewną formą protestu tych krajów przeciwko interwencji w Iraku stały się zamachy bombowe przeprowadzone w Madrycie, dokonane przez ekstremistów marokańskich. Także w innych krajach coraz częściej zdarzają się akty terrorystyczne, których głównymi uczestnikami są właśnie osoby pochodzące z północnej części Afryki (m.in. w Wielkiej Brytanii w 2005 r.; zamieszki w Holandii, Francji, Szwecji itd.).

Poza tym polityka UE odnośnie do tego obszaru uległa już częściowej ewaluacji, której wynikiem było wprowadzenie warunkowości przekazywania środków. Było to szczególnie widoczne po dojściu do władzy w Autonomii Palestyńskiej Hamasu. Pomoc unijna dla tego terytorium została czasowo wstrzymana, a odblokowano ją ponownie dopiero po ostatnich zmianach na tym terytorium.

Literatura

- Ambroziak A.A., *Ewolucja polityki śródziemnomorskiej w UE do końca lat 80.*, „Wspólnoty Europejskie” 1995, nr 11, IKiCHZ.
- Conclusions for the VIIth Euro-Mediterranean Conference of Ministers of Foreign Affairs (Luxembourg, 30-31 May 2005)*, www.europa.eu.
- Communication Form the Commission to the Council and the European Parliament, Brussels, 13.02.2002, SEC (2002) 159 final.
- „Euromed Synopsis” nr 110, 8.09.2000, s. 1.
- Euro-Mediterranean Statistics, Edition 2006*, Luxembourg, Office for publications of the European Communities, 2006, s. 55, 58.
- Fourth Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers* (Marseille 15 and 16 November 2000). Presidency’s format conclusions, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/conf/marseilles/conclusions_en.pdf.
- How Europe’s Mediterranean Policy went so badly wrong*, „Europe’s World”, Autumn 4/2006. http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/conf/stutg/conc_en.htm.
- http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs_285_en.pdf.
- Kawecka-Wyrzykowska E., Synowiec E., *Unia Europejska*, Tom I, IKiCHZ, Warszawa 2004.
- Kołąkowska A., *Porozumienie z Agadiru. Unia Europejska jako promotor współpracy regionalnej*. Biuletyn PISM 4(249)/ 2005, 15.01.2005, www.pism.pl.

Komunikat Komisji dla Rady *Ocena Instrumentu Eurośródziemnomorskiego Partnerstwa i Inwestycji oraz jego przyszłe perspektywy*, {SEC (2006)1294}.

Weidenfeld W., Wessels W., *Europa od A do Z. Podręcznik Integracji Europejskiej*, Wydawnictwo „Wokół Nas”, 2002.

www.ahram.org.eg.

www.eib.org.

www.medeas.be.

Zięba R., *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, SCHOLAR, Warszawa 2003.

EURO-MEDITERRANEAN PARTNERSHIP

Summary

Barcelona Process, that was started in 1995, was continued on the meetings of Ministers of Foreign Affairs, which contributed to strengthening the co-operation between countries in order to create the area of respect for human rights and democracy and other common principles as well as political, security, social, cultural and human co-operation.

It's not possible to evaluate the realization of the Barcelona Process in unambiguous way, because instead of numbers of success, the Middle East conflict still remains unsolved.

The area, in which the biggest success was obtained is the institutionalization of Partnership. Extremely important is the fact of establishment of **Euro-Mediterranean Parliament** meetings, big success is also bringing into existence of the Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for the Dialogue Between Countries, that is financed by all the members of Euro-Mediterranean Partnerships and by European Commission.

In 2004 European Commission has presented the idea of the strategy of European Neighbourhood Policy. The main objective is to share with New member states the advantages of enlargement that has taken place in 2004.

Alicja Panenka – mgr, asystentka w Katedrze Polityki Ekonomicznej i Europejskich Studiów Regionalnych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.